

Šiame numeryje:

Ar galima apginti turtingo žmogaus garbę?

Brangus Aloyzo Barono laikas — romano „Mirti visada suspėsi“ aptarimas.

Česlovo Grincevičiaus novelė „Vilniaus laikrodis“.

Henry Wadsworth Longfellow eilėraščiai.

Žmogus po Sakalo sparnais — Antano Kniūkštos, Sakalo leidyklos vadovo, 90 metų suvakčiai paminėti.

Rašytojui Vytautui Alantui 80 metų.

Nauji leidiniai.

Kertinė Parastė

Ar galima apginti turtingo žmogaus garbę?

Tai yra pats svarbiausias klausimas, kurį šiandien žmonijai yra iškėles komunizmas. Šiandien turtingo žmogaus dorinis lygis yra žemai kritęs. Turtingas žmogus yra sunaikintas ne tik komunistinėse santvarkose, kur jis yra paliktas be jokio vaidmens visuomenėje ir ekonominėje struktūroje. Jis yra netekęs dorinės vertės ir laisvo ūkio visuomenės, kuriose jis vaidina vaidmenį. Vakarų kultūros kraštuose jau ne nuo šiandien jis visuomenėje yra netekęs gero vardo. Vakarų visuomeniniai mokslai yra susirūpinę, kaip apsisaugoti, kad turtingas žmogus nedarytų daug blogo visuomenėje, norima kiek galint labiau susiaurinti jo teises.

Tai yra viena forma, kuria šiandien kyla turtingo žmogaus klausimas. Bet tas pat klausimas kyla ir kitomis formomis. Štai, anksčiau ar vėliau atsitiks, kad viena ar kita komunistinė sistema žlugs, sužlugimas išgyvenusi savo paties negalią. Bet pats žlugimas išsigelbėjimo neatneš. Tada labai skubioje formoje kils klausimas, kaip reikia tvarkytis ekonominėje srityje toliau. Ir tada pirsis du keliai: vienas bus bendruomenės pastatymas ūkinio veikloje vietoje, o kitas bus pripažinimas principo, kad ekonominis veikėjas iš tikrųjų yra ne kas kitas, kaip atskiras žmogus, kuris kartais vadinasis savininku, kartais turtingu žmogumi. Tai bus tokia dilema, kurios negalės išvengti naujos santvarkos kūrėjai ir kuri ir šiandien vargina socialinių teoretikų galvas. Be abejo netruks žmonių, kurie sakys, kurie ir dabar sako, kad bendruomenė turi valdyti turtingą; kad komunizmas šiaip jau būtų gera ekonominė sistema, jei ji nebūtų bedieviška. Komunizmo blogybė ir jo prievara kyla iš jo bedievybės. Dėl to ūkinis gyvenimas turi būti komunalinis. Tačiau kiti sakys, remdamiesi komunistine praktika, kad bendruomenė ūkiškai nėra kūrybinga ir

siūlys grįžti prie natūralaus ekonominio veikėjo, paprasto asmens, turto savininko, kuris savo vertybėmis keičiasi su kitais žmonėmis.

Sv. Pranciškus Asyžietis — turto klausimo kėlėjas

Kai turime prieš akis šią problemą, verta yra atkreipti dėmesį į vieną šventąjį, kuris savo laiką bandė rasti atsakymą į turto ir neturto klausimą, būtent į sv. Pranciškų Asyžietį. Viso pasaulio viešojoje opinijoje rengiasi šiais metais minėti jo gimimo 800 metų sukaktį. Pasaulis domisi Pranciškum galbūt dėl to, kad sąmoningai jaučia, jog mūsų laikai šiandien stovi prieš panašų uždavinį, prieš kurį stovėjo ir sv. Pranciškas.

Dvylikto šimtmečio pabaigoje ir trylikto pradžioje Vakarų krikščionybė susitiko su perdėto dvasingumo sąjūdžiais, kurie niekino natūralų žmogaus gyvenimą. Tokių sąjūdžių vardai, kaip Veldensai ir Albigenai, yra šiandien žinomi, tačiau labai yra suvokiama jų grėsmės pobūdis. Jie niekino ne tik vedybas, bet ir bet kokio turto turėjimą. Šis dvasingumas Vakarų krikščionybę ištiko, ateidamas iš Rytų. Jo kilmės pėdsakai šiandien yra atsekami iš perdėto dvasingumo, kurio vadas buvo Bugomilas (pal. J. Sumption, The Albigenian Crusade, 1978, Faber and Faber, London 35 psl.). Sv. Pranciškus neturto neįjungė su šitoku dvasingumu. Nesileidžiant plačiau į Pranciškaus dvasingumą, tenka priminti tik jo Saulės giesmę su jos optimistišku žvilgsniu į pasaulį, kad nesuprastume sv. Pranciškaus vienašališkai.

Žinoma, techniško atsakymo į mums kylančią turto problemą iš sv. Pranciškaus mes galime ir nesitikėti. Tačiau iš jo mes galime mokytis pačios problemos supratimo ir jos realumo įvertinimo. Jis neužsimerkė prieš konkretaus žmogaus problemą ir nepasiliko savo tėvo parduotuvėje. Jis bu-

BRANGUS ALOYZO BARONO LAIKAS

AUSRA LIULEVIČIENĖ

Aloyzas Baronas, MIRTI VISADA SUSPĖSI. Romanas. Išleido I Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti 1981 metais. Aplanas ir viršelis Nijolės Vedegetės-Palubinskienės. Spaudai paruošė Aloyzo Barono bičiuliai. Spaudė „Draugo“ spaustuve Chicagoje. Knyga 264 psl., kaina kietais viršeliais — 10 dol., su persiuntimu — 10 dol. 95 centai, Ilinojaus gyventojai dar pridėda 70 centų valstijos mokesčių; minkštais viršeliais — 8 dol., su persiuntimu — 8 dol. 95 centai, Ilinojaus gyventojai dar pridėda 56 centus valstijos mokesčių. Leidinys gaunamas „Drauge“.

Aloyzas Baronas buvo labai jautrus kūrybos, o ypač literatūros, ryšiui su gyvenimu ir rašytojo ryšiui su skaitytojais. Šis jo įsitikinimas, kad rašytojai ir skaitytojai yra vieni kitų gyvybiniai reikalingi, galiojo ne vien jam pačiam, tartum dalis jo kūrybinio credo, bet jis siekė jį giliau įdiegti ir mūsų visuomenėje. Jis neretai ėjo ginti kitų lietuvių rašytojų prieš, jo manymu, negailestingą, tegul objektyviai ir teisėtą kritiką, svarių argumentų pateikdamas faktą, kad kritikuojamas rašytojas vis dėlto turi jų mėgstamą ir vertinamą skaitytojų. Viename tokiaime straipsnyje, pavyzdžiui, Baronas cituoja Arthuro Koestlerio prisipa-

žinimą: „Aš nežinau, ar kas nors po penkiasdešimt metų skaitys mano knygas, bet aš turiu vieną įsitikinimą, kas mane kaip rašytoją jaudina. Aš šimtą dabartinių savo knygų skaitytojų iškeičiau į dešimtį skaitytojų po dešimt metų ir į vieną skaitytoją po šimto metų“. („Dviejų recenzijų paraštėje“, *Aidai*, 1971 Nr. 8, p. 373). Ir labai būdingai jam pačiam, Baronas pridėda: „Galima sutikti su tuo teigimu, bet niekas neužginčys, kad reikalingas ir šiandieninis skaitytojas, o tokių rašytojas (X) turi“. Pirmu žvilgsniu, mums gali atrodyti, kad čia nieko stebinančio — savaime aišku juk, kad rašytojas rašo mums skaitytojams ir kad jo darbas jokio kito pateisinimo nėra neturi. Bet vis dėlto nėra taip paprasta. Kaip žinoma, šiandieninėje literatūros kritikoje rašytojo ir skaitytojo santykis didžia dalim yra išslydęs ir sąmoningai pašalintas iš svarstymų apie literatūrinį meną lauko. Nei rašytojo asmenybė — ji kankinantys klausimai, nei džiaugsmas bei skausmas, nei skaitytojo prie knygų atsinešami žmogiški lūkesčiai, jo baimės bei troškimai nebelaikomi teisėtais ir vaisingais išeities taškais bei priėjimais prie kurio nors literatūrinio veikalo.

vo iš jos išmestas klausimo, kaip reikia rūpintis konkrečiu žmogumi.

Visa tai turėdami prieš akis, Lietuvių katalikų mokslo akademija, ateitininkai sendraugiai ir Moterų federacija ruo-

šia sv. Pranciškaus akademiją 8. m. lapkričio 21 d. Jaunimo centre, Chicagoje. Kalbėti akademijoje apie sv. Pranciškų su-tiko lietuvių pranciškonų provinciolas Paulius Baltakis.

V. Bgd.

Vytautas Kašuba

Sv. Pranciškus Asyžietis (Nuotr. V. Maželio)

Rašytojas Aloyzas Baronas (1917-1980)

Struktūralizmo poveikyje literatūros mokslas nusibrėžęs sau uždavinį svarstyti atskirus veikalus kaip visiš-kai atsietus nuo žmogiškojo subjekto, nuo asmens gyvena-mos tikrovės — tiek rašytojo, tiek ir skaitytojo, ir egzistuojančius tik kaip žodines są-rangas. Metodine prasme tai neužginčytinai reikalinga, ir pažintine prasme literatūros mokslas yra daug laimėjęs iš šitaip vykdomo tyrinėjimo. Bet tai nekludina, ir net savotiškai paskatina, retkarčiais atsiminti, kad nuoseklus formalistinis tyrinėjimas dar neišsemia nei rašytojo kūry-binio pasaulio, nei jo kūrinių, nei mūsų santykio su tais kūri-niais reikšmės.

Aloyzo Barono per anksty-va mirtis ir jo staigus pasitraukimas iš mūsų tarpo kaip tik ir yra tokia proga pajusti ir patvirtinti tą rašyto-jo ryšį su savo skaitytojais, kurį jis pats savo asmeniu, savo kūryba ir visu savo gyvenimu įstengė sukurti. Tad ir mūsų dėmesys į jo išleistą pomirtinę kūrybą šiuo metu krypta ne tiek kaip į atitrauktą, iš lietuviškų žodžių susidariusį literatūrinį objek-tą, bet kaip ir į daugumą ankstesnių jo veikalų — kaip į simbolinę erdvę, kurioje tiki-mose galėsią rasti tam tikrą gyvenimo konfigūraciją, jo suklustymą į kokių nors būdų, tegul ir baisių, prasmingą pavidalą, kurio pagalba mes tada ir savo pačių gyvenimo sujauktus kelius geriau galė-tume atsekti, suprasti ir patei-sinti. Taip yra todėl, kad literatūroje, tegul ir realis-tiškiausio pobūdžio, nieieško-me vien tik apibūdinimo kas pasaulyje vienu ar kitu metu, vienoj ar kitoj vietoj, gali atsitikti. Mūsų giliausias

troškimas tai užtikti užuo-minų, patvirtinti savo nuojau-tą, kad ir mūsų gyvenimas savo visumoje turi tam tikras linijas ir kontūrus, kurie patenkinamai tiksliai, nesvar-bu ar laimingai ar tragiškai, užsibaigia, susieina, visumą užsklendžia.

Kad Aloyzas Baronas šią egzistencinę literatūros paskir-tį jautė ir suprato geriau už daugelį kitų rašytojų ir publi-cistų, liudija jo visas kūry-binis kelias ir indėlis, dabar jau virtęs jo kūrybinio paliki-mu mums išieviams ir visai mūsų tautai. Jis tarytum buvo ėmėsis visos savo kartos lietu-viams, ištiktiems netikrumo, nerimo ir tragikos, atlikti šitą kelių ir gyvenimo linijų ieškojimo darbą. Tik prisimin-kime, kad beveik visuose jo veikaluose veikėjai kelia ir vis grįžta prie paskutinių savo egzistencijos klausimų: kur mus veda mūsų keliai, kokia mūsų galutinė paskirtis, mūsų gyvenimo prasmė, kaip išbri-sime iš sujaukties ir ko vertas visas mūsų gyvenimas? Ne atskiromis moralinėmis problemomis jis rūpinosi ir ne vienų ar kitų etinių ar visuo-meninių idealų nustumimu jis sielojosi, o labiau aplamai prasmės galimybėmis konkre-čiose mūsų gyvenimo sąly-gose ir istorinėje mūsų tautos būklėje. Krypties klausimas jam buvo svarbesnis.

Kai dabar žvelgiame į visą jo surinktą kūrybą, Baronas, nors to gal sąmoningai ir neužsibrėžęs, tampa ištikimu ir darbščiu dvidešimto amžiaus vidurio mūsų tautos istorijos kronikininku, tary-tum savotišku metraštininku. Jo kūryboje atsispindi visi svarbieji to meto mūsų žmonių istorijos tarpsniai: nepriklausomybės laikotarpis

— viename iš jo geriausių romanų „Sodas už hori-zonto“; rusų ir vokiečių okupa-cijos, karo metas ir tremtis Vokietijoje — daugelyje nove-lių ir romanų, kaip „Žvaigž-dės ir vėjai“, „Debesys plaukia pažemiu“, „Užgesęs sniegas“, „Lieptai ir bedugnės“, „Vejas lekia lyguma“, „Mėnesiena“, „Trečioji moteris“; benamių kūrimasis Amerikoje — „Antras krantas“, „Saulės grįžimas“, „Išdžiūvusi lanka“, „Silko tinklai“, „Pavasario lietus“, „Abraomas ir sūnus“, „Laivai ir uostai“. Pagaliau net ir įsivaizduojama ateities Lietuva įrikiuojama vieninte-liam tokio pobūdžio romane „Vieniši medžiai“. Visuose šiuose kūriniuose lietuvių, įsukti viešo pasaulio gyveni-mo sūkuriuose, neramūs dvasioje žmonės, ieško savo gyvenimui pavidalo, bando išmatuoti savo nueitą kelią, mėgina nuspeti tolimesnę galimą jo eigą, renkasi sau kryptį.

Todėl ypač pabrėžtina, kad paskutiniame išleistame romane „Mirti visada suspė-si“, visas ligtolinėje Barono kūryboje vaizduotas įvairiai išsišakojantis Lietuvos liki-mas susumuojaamas. Visi svarbieji įvykiai surenkami draugė: nepriklausomybės praradimas, rusų okupacija, suėmimai, pogrindžio spauda, rezistencija, tardymo kame-ros, dalies lietuvių nuėjimas tarnauti komunistinei santvarkai, dalies lietuvių baimingas prisitaikymas, dalies lietuvių ginkluotas pasipriešinimas, tremimai į Sibirą, vokiečių okupacija, traukimas į Vakarus, įsikū-rimas Amerikoje, kolūkiai, nacių įvestas žydų žudymas, ilgi tremties metai Sibire, Sibiro tremtinių — kai kurių — sugrįžimas į Lietuvą, nau-jas jų vargas rastoje santvarkoje, kurioje jiems nėra vietos, ir neužgyjusios žmonių žaizdos visame krašte. Romanas įgauna enciklope-dinę formą. Ir šitas susuma-vimas visų šitų įvykių ir procesų, palietusių visą mūsų tautą, apjungimas pasirodo kaip tikras meninis šio romano laimėjimas. Nes jis įvykdomas ne kokių žurnalis-tinių vaizdavimų, bet epiška. Autorius veda tik vieną pagrindinę pasakojimo tėkmę ir pristato tik vieną pagrind-inį veikėją.

Kaip pasakojimo tėkmės paprastumas ir plati romano skalė santykiauja vienas kitą paremdami, matyti jau vien pažvelgiant į pagrindines veiksmo linijas. Pokario metais, antrosios okupacijos pradžioje, do partizanai Vytas ir Alfonsas, ištrūkę po nepavykusio susirėmimo su enkave-distais, bando prisiglausti Vytauto tėtai priklausiusime ūky, kuris dabar nuomojamas pagyvenusios poros, pavarde Sutkai. Juos priima į daržinę nakčiai, bet tada išduoda rusų kareiviams. Vis dėlto Vytau-tui ir Alfonsui pasiseka išsi-vaduoti, ir jie pasiekia miške savo būrio slėptuvę. Iš ten jie du vyksta tolyn pas ryšininką, kur sužino apie netoliese

(Nukelta į 2 psl.)

Brangus Aloyzo Barono laikas

(Atkelta iš 2 psl.)

besantį raudonarmiečių būrį ir pasirengia jį užpulti. Šitas žygis nepasisėka, abudu suimami, nuvežami į kalėjimą, kur jiedu tardomi. Dveiodamas, ar laikas mirti jau yra atėjęs, ar dar jį reikia bandyti atitolinti, Vytautas priima tardytojo siūlymą parodyti savo partizanų būrio bunkerį ir taip išpirkti savo gyvybę. Žinodamas, kad bunkeris jau partizanų apleistas, Vytautas nuvyksta su enkavedistais į mišką jo parodyti. Nelaimei, bunkeryje pasirodo dar buvo vienas partizanas jaunuolis, grįžęs į jį pats vienas, kadangi buvo apsigėris ir norėjo kiek sustiprėti. Alfonsas tuo tarpu nukankinamas kalėjime. Kalėjimą puola partizanų būrys, bet Vytautas, uždarytas vienoj kameroj su tardytoju, negali pasinaudoti progą išsilaisvinti. Jis nuteisiamas ir ištremiamas dvidešimčiai metų į Sibirą, kur kalinamas koncentracijos stovykloje, iki atsitiktinai įtraukiamas į skaičių kalinių, kuriems suteikiama amnestija po Stalino mirties. Koncentracijos stovykloje susipažinęs ir susidraugavęs su evangeliku lietuviu Viliu (Baronas ir šito svarbaus lietuvių tautos aspekto neužmiršta čia įjungti), išleistas, Vytautas pažada jam aplankyti Rusijoje tremtyje dar esančią Viliaus seserį Dalią, kadaise nuteistą už nešimą valgio partizanams. Jų susitikimą gan greit paseka ir jų santuoka. Pagaliau abudu grįžta į Lietuvą, kur labai nesėkmingai ir su labai dideliu vargu vėl pradeda gyvenimą. Savo jaunystės draugės Rimos, Sutkų augintinės, komunisto vyro dėka Vytautas ir Dalia nuvežami į Vytų tėviškę, į Sutkų ūkį. Romanas baigiasi ten pat, kur prasidėjo, Vytauto gyvenimo ratas tampa tarytum užskleistas. Tik įvyksta labai šurpūs ir, galbūt net nepakankamai motyvuotas, galutinis įvykis,

kuris Vytauto gyvenimo ištikro jau nebeliečia, bet tik tęsia lietuvių tautai jau prieš daugelį metų prasidėjusią tragediją, nes dabar žūsta nekaltas berniukas.

Kaip pagrindinė pasakojimo tėkmė paprasta ir tiesi, taip ir pagrindinis veikėjas Vytautas nėra herojiškas nei savo veiksmais, nei būdu. Jis greičiau panašesnis į antiherojų, kuriuos buvo išpopuliarinę šimtmečio vidurio romanai. O tačiau romane Vytautas išauga į herojų todėl, kad jis atkakliai ir nuosekliai ieško savo gyvenimui teisingos krypties, laviruodamas tarp reikalo išlikti ir gyventi ir reikalo žinoti, kada reikia mirti, kad savo gyvenimo neišduotų. Ir jis šia kryptimi eina ištikimai, kiek tik jis įstengia ją matyti. Tokiu būdu jis išlieka romano centru — jame sudėta viso amžiaus pagrindinė moralinė dilema. Šalutiniai veikėjai, rūpestingai sukurti ir sugrupuoti taip, kad jie, nors negausūs, atveria, kiek galima, visą spektrą mūsų tautos žmonių, leiddami mums pamatyti, kaip skirtingai žmonės gali elgtis, kai juos užgriūva sukrečiantys ir ligotini jų gyvenimą išardantys įvykiai. „Mirti visada suspėsi“ yra tad vienu ir tuo pačiu metu paminklas šio šimtmečio Lietuvai ir lyg aprašas viso to, kas glūdėjo ir nerimo tame bendrame dvasiniame lietuvių pasaulyje, į kurį kiekvienas lietuvis tiek čia, tiek tėvynėje, turėjo nuosavybės teisių. Bet raktą į jį, tarp kitų, mums padovanoja Aloyzas Baronas. Daugiau kaip prieš 20 metų, jis apie kitą rašytoją rašė žodžius, kurie šiuo metu jam pačiam labiausiai tinka: „Nemačius ir nepergyvenus viso, ką pergyveno partizanai Lietuvoje, sunku tai teisingai atvaizduoti, tačiau grožinės literatūros veikalo kūrimas iš to laikotarpio jau yra pamink-

las partizanams. Istorija surašys savo, bet istorijos mes mokomės tik mokykloje, gi meno veikalas tą tiesą mums pastato daug dažniau ir sukelia daug daugiau minčių apie aukos ir gyvenimo prasmę negu nuogi istorijos faktai“. („Partizanai scenoje ir laiko perspektyvoje“, *Aidai*, 1959, Nr. 7, p. 319). Šiandien matome, kad jis pats tai yra įvykdes. „Mirti visada suspėsi“ yra ne istorija, ir nors jis su didele pagarba ir tikslumu, ir nepaprastai objektyviai, neteisindamas jokių žmonių grupių, traktuoja istorijos faktus. Kaip pasakojimas, romanas nebėra specifinio vienkartinio įvykio pavaizdavimas. Jis tampa palyginimu, parabole, kuri iškart sugauna ir išsako žmogišką lietuvių padėtį mūsų gyvenamame laikotarpyje. Vytautas — ne tik individualus veikėjas, jis — kiekvienas lietuvis. Tik antroji knygos pusėje mes visai atsitiktinai sužinome jo pavardę. Ir bailieji Sutkai, ir geraširdė teta Ona, ir gyventi norinti Rima, ir „istorijos vyksmu“ lengvadiškai pasikliaunantis ir norintis būti jo priešaky Alksninis yra kiekvienas lietuviui atviros galimybės. Visi jie stovi priešais išlikimą arba mirtį — tik kiekvienas kitaip linkęs susistatyti sau mirties tvarkaraštį.

Kaip įstengė Aloyzas Baronas šį galutinį visų savo temų susumavimą įvykdyti ir vieną iš geresniųjų savo kūrinių mums palikti? Čia norėtumėsi atkreipti dėmesį tik į vieną priemonę, bet galbūt centrinę — tai meistriškas panaudojimas laiko, kaip visą kūrinį apšviečiančio ir apjungiančio sando. Trimis požūriais, „Mirti visada suspėsi“ prisistato kaip laiko romanas, arba romanas apie laiką. Pirmiausia, kaip jau užsiminta, jis yra laiko romanas „epochos roma-

Ramūnas Mozoliuskas. Pieta (bronzos)

no“ prasme, bet ne kaip nors banaliai, o vaizduojantis tam tikrą istorinį laikotarpį, kuris sukuriamas kaip išskirtinai reikšmingas autoriui ir jo dabartiniams skaitytojams ir

visiems lietuviams. Antra, jo formali struktūra yra pagrįsta laiku: pagrindinis veiksmas vyksta antrosios rusų okupacijos metu, bet kas antras romano skyrius pirmuose

dviuose knygos trečdaliuose yra pasakojimas apie 1940 metų laikotarpį ir pirmąją rusų okupaciją bei ją sekusią vokiečių okupaciją. Šis ankstesniojo laikotarpio įvedimas ir sugretinimas praeities įvykių su romano dabartiniu veiksmu yra vykdomas pagrindinio veikėjo Vytauto sąmoneje iššaukiamais prisiminimais iš jo gyvenimo taip lemtingo jau praėjusio laikotarpio. Skyriai, kuriuose pasakojami šie du skirtingi laikotarpiai Vytos gyvenime, nuosekliai kaitaliojami; tokiu būdu jie efektyviai išplečia romano apimtį, nes įveda visą Lietuvos nelaimių pradžią ir sujungia žmonių likimą į vieną srautą. O taip pat šis kaitaliojimas kuria Vytauto personažą ir motyvuoja jo apsisprendimą kovoti drauge su partizanais, o kovai pasiūlyti bandyti išlikti.

Kitas meistriškas laiko panaudojimas struktūrai sukurti yra šių besikeičiančių laikotarpių nutraukimas tada, kai romane pasiekiamas lūžis — kai Vytautas nuteisiamas ir ištremiamas į Sibirą. Tai juk yra jo pasirinkto gyvenimo kelio atomazga ir savotiškas galias — nors jis po to ilgai gyvena ir vargsta. Suresta romano struktūra kaip tik šita lūžį ypačiai pabrėžia — iki to taško, kada Vytautui perskaitytas sprendimas, ir jis nuteisiamas, santykis tarp įvykių laiko (jų trukmės) ir autoriaus jiems atpasakoti skiriamo laiko yra išbalansuotas: pvz. tiek Vytauto ir Alfonso pasitraukimas iš kautynių ir bandymas prisiglausti pas Sutkus, raudonarmiečių užklupimas, tiek Vytauto ir jo mokslo draugų per pamokas gimnazijoje vykdomas priešinimasis okupacijai pirmojo bolševikmečio metu, tiek tardymas kalėjime, tiek Rimos kūdikio krikštynos yra pasakojami su regimų detalių gausa, su gyvais dialogais ir su įtampomis vystymu. Bet nuo tada, kai Vytautas ištremiamas į Sibirą, pasikeičia pasakojamo

laiko santykis su autoriaus laiku — ilgi šie Vytauto ištremimo metai, kurių slinktyje jis ir suaugo, ir sensitelėjo, ir vedė, yra atpasakojami taip glaustai, kad jie teuziškai tik labai nedidelę proporciją visos knygos. Šitaip paremiama romano tema — klausimas apie laiko prasmę ir jos matavimą pagal tai, kada atėjęs laikas mirti ir kada dar ne, kadangi tiek daug laiko skirta pasakoti apie Vytos ir jo draugų trumpą gyvenimo tarpą, kada jie buvo partizanai, ir tiek mažai apie tremtį Sibire. Knygos rėmuose tai tampa komentaru mūsų tautos žmonių tragedijos — jiems buvo išplėstas laikas. Tie metai ir dešimtmečiai, kada jie savo pačių gyvenimus turėjo kurti ir bendruomenės gyvenimą statyti, jie buvo priversti leisti laiką vergaudami, kol mirtis juos pasiemė, arba praleido laiką, gyvenimo šipulius belipdydami, daugiau ar mažiau sėkmingai, bet už skriaudą niekada nebuvo atlyginti.

Ir tai mus atveda prie trečio požūrio: kodėl „Mirti visada suspėsi“ yra laiko romanas — atrodo, kad laikas yra jo vedanti idėja, jo tematinis centras, kaip ir pavadinimas įžambiai užsimena. Kaip gali Vytautas žinoti ir nutarti, kada yra atėjęs laikas mirti? Ar anksčiau negu apsisprendė išduoti bunkerį — ir tada būtų dar atitolinęs mirtį jaunam draugui Jonui? Arba, jei nebūtų Sibire išlikęs ir po tiek metų sugrįžęs, gal mažas Rimas tebebūtų gyvas pasakojimo gale? Ar mes patys nutarimui ir pasirenkame kada mirti? Ar išskaitome tai iš išorinių aplinkybių? Ir kaip tas nutarimas su tom aplinkybėmis santykiauja? Nuo šito atsakymo visa ir priklauso — nes ir gyvenimo vertė sau pačiam nusprendžiama tik pagal tai, kaip brangiai esi pasiruošęs savo gyvenimą atiduoti. Šitai mums ir primena paskutinioji Aloyzo Barono knyga.

Vilniaus laikrodis

Česlovas Grincevičius

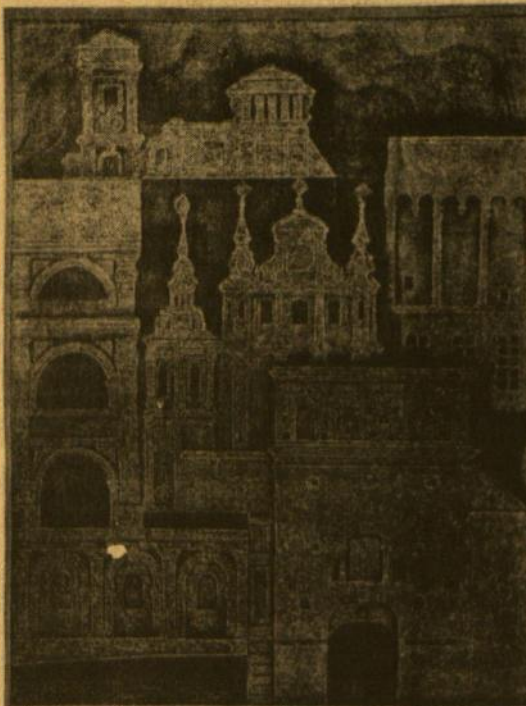
Senuose, aptrupėjusiuose Vilniaus miesto kronikos tomuose įrašyta: „Nuo Viešpaties gimimo tūkstantis šeši šimtai šešiasdešimt pirmajais metais, Romoje Švento Petro sosto sėdint Aleksandrui VII, Lietuvą ir Lenkiją valdant Jonui Kazimierui Vazai ir Vilniaus vyskupiją paveldėjus vyskupui Jurgui Bialozarui, prasidėjo mūsų miesto atstatinėjimas. Po didžiausio iki šiol žinomo priešų antplūdžio ir iš to sekusio vargo prasidėjo dar viena bėda: rotušės laikrodis, mūsų pasiūlytas ir garbės, apie kurį kalbėjo, skildio legendos Vakarų ir Rytų Europoje, sugedo. Teisė, valandų rodyklė tebesiuka, bet kur jo skambėjimas, valandų mušimas, kuris prikeldavo miegalius, tinginius ir ten, anapus Neris? Laikrodis tylėjo. Kaip nebylų“.

Vargas miestiečiams, kuriems varpo dūžiai nustatydavo dienos darbotvarkę, pranešdavo, kada metas keltis, skubėti į darbą ar bažnyčią, kada pradėti kepti avienos koją ar šonkaulį, užgeriant alaus ar midaus gurkšniu. Jei tu, vilnietis, nori laikytis šios tokios tvarkos, dabar turi bėgioti į aikštę, galvą užvertęs sekti rodyklę ir romėniškų skaitmenis. Baisus nepatogumas!

Negalima buvo tvirtinti, kad miesto vaitas, magistratas ir kilmingieji tėvai nebūtų pradėję rūpintis laikrodžio pataisymu. Ėjo, kopė laiptais, krapštė ten aukštai visi, kurie bent kiek nusimanė apie mechanizmą, šaltkalvystę, mūrininkystę arba buvo susipažinę su patrankų liejimu. Net barzdaškučiui laikrodis nepakluso. Baisus užsispyrimas! O čia kaip tyčia už savaitės ar kitos žadėjo į Vilnių atvažiuoti ir Jonas Kazimieras Vaza su visais didžiais. Didysis kunigaikštis čia, prie rotušės, sušaukė ir tarsavo reikšmingą žodį, paskelbęs kokią malonę ar tik šiaip ką pagirs, primins, kad niekur kitur tokio laikrodžio nėra

matęs ir girdėjęs. Tik Vilniuje. Paskui lauks, pakels akis į bokštą ir nesulauks, kada tas pradės vidudienio valandą dvyliką sykių skambinti. Kaip paaiškinti valdovui? Karas, taip, pasibaigė, ir patrankoms dera tylėti, tik ne laikrodžiui. Tokio gražaus skalambijimo neišgirsi nei Krokuvoje, nei Varšuvoje ar net Dreždene. Vien jo paklausyti verta važiuoti savaite per dvi valstybes.

— Šventoji Cecilija, muzikos, vargonų ir kitų dangiškų ir žemiškų melodijų ir garsų globėja, pakelk savo gailėstingus akis ir į mūsų laikrodį. Leisk meistreliui sustatyti pabyrėjusių ratelių, ištiesinti kreivas ašes iki dienos, kada mus lankys šviesiausias valdovas, — maldavo magistrato vyresnieji.

V. Valius. Vilnius. Renesansas. Mišri technika

Bet Šventoji Cecilija turėjo svarbesnių reikalų...

Kaip visada ir visur esti, dėl to, kas negerai, kalta valdžia. Valstybės, miesto ar net viso pasaulio. Kalta, kad ji nenumatė tokio atsitikimo, kad neturi gero laikrodžio meistro, kad nepasirūpino įrengti kito, atsarginio laikrodžio, ir t.t., ir t.t.

Atsirado pradėjusių skaičiuoti ir nuostolius: šeimininkės nežino, kada į puodą dėti vištą, kada žąsį; niekas dabar nenujaučia, kada atvyks pašto vežimas iš Nesvyžiaus, Rygos ar Gardino. O prakilnūs karališkosios pilies raikytojas Karolis Kerepėkas, jeigu tai teisybė, ne melas įrašytas į rimtas knygas, žadėjo duoti skundą karaliui ar dar kur toliau, kad jis, būdamas tvarkingas bajoras, nežino dabar, kada reikės apmušti savo posūnį Domininką. Mat tas jo penkiolikmetis čiulbuonėlis kažkaip nedovanotinai įžeidė visą jo bajorišką dinastiją, pavaidindamas ją „kilusią iš arklių giminės“. Karolis, visiems girdint, pažadėjo per septynias dienas septyntą valandą vakaro Domininkui įkirsti po septynis kirčius. Dabar reikės siuntinėti tarną į miesto aikštę, kad sektų laikrodį ir laiku sugrįžtų. Bet vėl bėda: tie jo samdiniai neverti nei čia minimų arklių, nepažįsta romėniškų skaitmenų, jų neskiria nuo varnų.

Tų ir kitų rūpesčių kamuojamas vaitas Vaitiekus sukvietė į didžiąją rotušės salę išmintingiausius miestiečius ir tarėsi, kaip reikia karaliui ir didžiui kunigaikščiui sutikti kuo iškilmingiausiais. Iškilio ir laikrodžio bėda.

— Laikrodį reikia sutaisyti, — kažkas labai išmintingai patarė.

— Gal žinai, kas tai galėtų padaryti? — paklausė kitas, ne taip labai išmintingas.

— To tai nežinau.

— Reikia vėl pakviesti iš vokiečių žemės Aleksandrą Helmanną.

— Reikia, bet kol pasiuntiniai jį suras, atkviš, bus gal vidurys žiemos. Kas žino, kur jis nusikėlė iš Karaliaučiaus. Gali tekti pasiekti Koelną ar net Hamburgą. Gali jis būti labai užsiėmęs ir atvykti negalės.

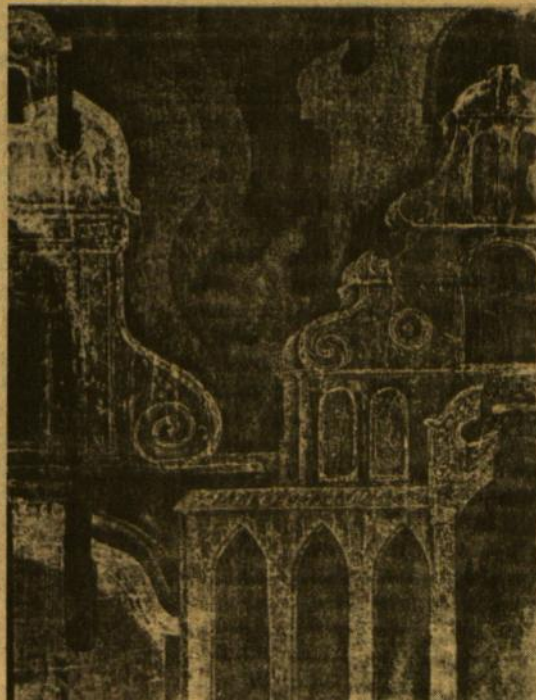
Tarėsi, gintįjosi miestiečiai iki pirmųjų ar trečiųjų gaidžių. Būtų gal taip ir išsiskirstę, nieko nenumatę, jei tada nebūtų nubudęs iki šiol snaudęs ir tylėjęs bazilijonų vienuolyno gvardijono atstovas brolis Mykolas.

— Mūsų bažnyčios bokšte yra varpas. Kam jis pakabintas, jei ne šio miesto piliečiams patarnauti, pranešti džiaugsmo ir liūdesio akimirks? Naujos valandos pradžia yra kaip tik vienas žingsnis artiau Dievo karalystės, ir tą džiaugsmingą momentą varpu ir reikia priminti.

— Garbė bazilijonams už jų atstovo tokią išganingą mintį, — tarė vaitas ir pritarė veik visi susirinkusieji. Tylėjo, gal nepritarė tie, kurie manė esą gudrausi, ir dabar krintosi, kad ne jie pasiūlė. Kaip tai galėjo būti, kad taip sugalvojo tas liesutis, praplikęs vienuolyno gal virėjas, o gal tik vartų sargas.

Po dienos ar kitos į miesto tarnautojų knygas buvo įrašyti du greitomis pasamdyti piliečiai — Jonas ir Sebastijonas. Jonas į Vilnių neseniai buvo atkilo iš Kėdainių, kur jaunystėje, kaip ir jo tėvas, buvo kunigaikščio Radvilos arkliaganio pavaduotoju; Sebastijonas gyresis esąs iš aukštesnio luomo: gyveno netoli Vilniaus, Antakalny, o jo tėvas ir senelis Pacų dvare grojo orkestre, vienas pūtė klarnetą, kitas mušė būgną. Atliekamu laiku darė ir gerą alų. Magistrate buvo gincų, kaip pavadinti tų dviejų naujų tarnautojų labai naują užsiėmimą, kokiam cechui juos priskirti. Buvo siūloma įrašyti ir į laikrodininkus, ir į varpininkus, ir į virvininkus. Pagaliau buvo nubalsuota įjungti ir šaltkalvių broliją.

Buvo iškvieistas šaltkalvių cecho seniūnas Teodoras Gaidžkojis ir pasiūlyta priimti du naujus brolius — kandidatus. Teodoras, žinodamas, kam jis šaukiamas, atsinešė susuktą pergamentą ir iš jo paskaitė brolijos nario pareigas: prideramai elgtis su vyresniais brolijos nariais ir moterimis; nekaltinti nepadoriai; sekmandieniais po pamaldų lankyti brolijos susirinkimuose; midaus puotų metu šio tradicinio lietuviško brangaus skystimo

V. Valius. Vilnius. Barokas. Mišri technika

nelaistyti nei ant grindų, nei ant sienų ir supykus nepilti kitam į veidą; visiškai nusigėrus nelaipioti ant stalų, nei lįsti po jais; nenaikinti nei brolijos, nei vyskupo, nei miesto turto; kas brolijos susirinkimuose kalbama, nepasakoti kitiems, ir t.t., ir t.t. Dar buvo pasakyta, kad ir jie, kaip visi cecho broliai, turės įsigyti po šautuvą ir kardą. Ginklai reikalingi jų pačių apsaugai, ir jiedu turės be jokių atidėliojimų ginkluoti įsijungti į miesto gynybą, jei priešas netyčia iš kur pasirodytų. Kadangi jų pareigos neleidžia toli ir ilgam laikui pasitraukti nuo darbo vietos, nes laikrodis, dabar varpas, turi skambėti ir karo metu, tai atsitolinimo ribas, jų kovos lauką, brolija nustatys vėliau.

Jonas ir Sebastijonas pareigas pradėjo eiti dar tą pačią dieną.

To dar negana. Magistrate vyrai, būdami nepėsti ir taupūs, kai reikėjo sumokėti pirmą pažadėtą algą, pasakė, jog Jono ir Sebastijono darbas toks trumpas ir leng-

Žmogus po Sakalo sparnais

Antano Kniūkštos, Sakalo leidyklos vadovo, 90 metų sukakčiai

Bern. Brazdžionis

Antanui Kniūkštai — Sakalo knygų leidyklos Kaune vie-
nam iš steigėjų ir vadovui, š.m.
rugpjūčio 15 d. sueina 90 metų.
Prieš 10 metų, kai buvo mini-
ma jo 80 m. sukaktis, A.
Kniūkšta, nežūrint ypatingai
sunkių pokario metais pergy-
ventų metų toli nuo Lietuvos,
sukaktuvininkas dar buvo gu-
vus, darbštus, pats skaitė ir ra-
šė, nors regėjimas ir klausos jau
buvo gerokai pasilpę.

I jo 80-ties metų metų sukak-
ties kuklų minėjimą Kaune li-
teratūros (Maironio namuose)
muziejuje, kaip "G.K." šyk-
čiai parašė, buvo susirinkęs
būrelis vyresniosios ir jaunes-
nės kartos rašytojų bei sukak-
tuvininko artimųjų. Tarp ra-
šytojų buvę: Vincas Stonis
(kun. K. Žitkus), J. Žlabys -
Žengė, A. Žirgulis, E. Viskan-
ta, J. Baltušis, V.S. Gira. Neži-
nia, kaip ir kur paminėta 90-čio
sukaktis ir kas aplankė sukak-
tuvininką asmeniškai, bet nea-
bejoju, kad su nuosirdžiaus-
siais sveikinimais ir

linkėjimais asmeniškai ar bent
mintimis savo malonijį leidė-
ją aplankė visa eilė dar gyvų
rašytojų Lietuvoje, jų tarpe St.
Anglickis, J. Baltušis, B. Bui-
vydaitė, J. Čiurlionytė, J.
Dovydaitis, J. Grušas, K. Jan-
kauskas, V. Katilius, E. Matu-
zevičius, A. Miškinis, J. Povi-
lonis, V.S. Gira, V. Štugždinis,
K. Zupka, J. Žlabys - Žengė, ku-
rių pirmieji leidiniai arba net
keletas knygų buvo išleista su
Sakalo ženklu. Nemažesnis
skaičius Sakalo autorių ir pla-
čiaiame pasauly, daugiausia
J.A.V-bėse: K. Bradūnas, P.
Babickas, L. Dovydenas, K.
Grigaitis, Jurgis Januskas, N.
Mazalaitė, P. Orintaitė, A.
Ranitas, S. Santvaras, Vyt.
Tamulaitis, Gr.Tulauskaitė, A.
Vaičiulaitis, Stp. Zbarskas, L.
Žitkevičius, K. Žirgulis ir šių
žodžių autorius, Lietuvoje ati-

Antanas Kniūkšta, Sakalo knygų leidyklos vadovas, ir jo motorizuota
susisiekimo priemonė.

davęs visas savo knygas leisti
Sakalui ir jo vadovo Antano
Kniūkštos negalys užmiršti
kaip labiausiai pasiaukojusio
grožinės literatūros knygų puo-
selėtojo ir malonaus viršininko,
kai teko dirbti neatsitiniu
bendradarbiu, literatūros
(ypač poezijos) konsultantu ir
vėliau samdytu grožinės lite-
ratūros bei žurnalo "Dienovi-
džio" redaktorium.

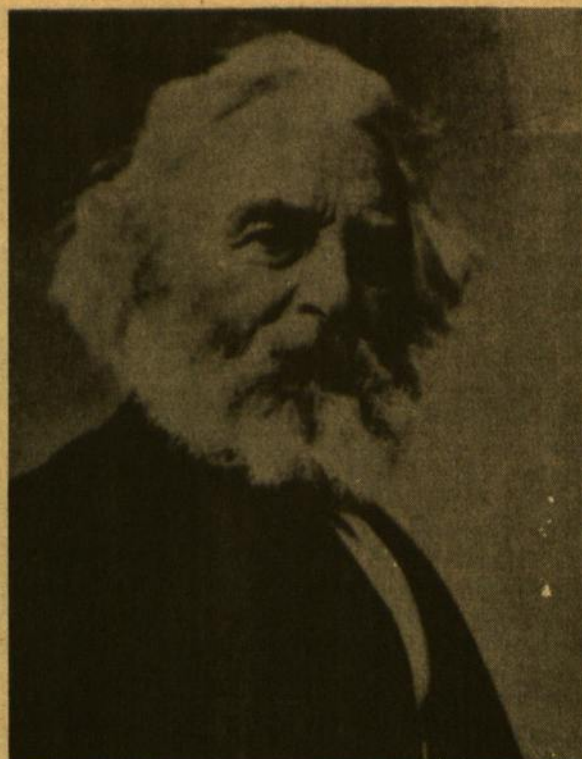
Vieno asmens biografiją su-
daro mokslo žingsniai, tarny-
bos pakopos, gyvenimo vieto-
vės, kito — kelionės, žygiai,
dar kito — karjeros laiptai, An-
tano Kniūkštos — knygos,
knygos, knygos: nuo šv. Kazi-
miero leidyklos knygų stalo iki
Sakalo knygų sandėlių. Kny-

gos ir knygos. Poezija. Bele-
tristika, novelės, romanai, dra-
mos... Cenzūros sulaukytos ir
leistos, pro cenzūra laimingai
prasmukę, pasklidę tautoje ar
nuvežtos į makulatūrą — vie-
nos atnešę džiaugsmą ir pasi-
tenkinimą, kitos — rūpestį ir
vargą, vienos pelną, kitos —
nuostolius.

Buvo tariama, kad Sakalas
— tai Kniūkšta ir Kniūkšta -
Sakalas. Gal nė vienas nepri-
klausomos Lietuvos knygų lei-
dyklos direktorius nebuvo tiek
susijęs su knygomis ir jų auto-
riais, kaip Antanas Kniūkšta.
Šv. Kazimiero dr-jos, Spaudos
Fondo, Dirvos ar kitos bendro-
vės vertėsi ne vien knygų leidi-
mu, bet ir rašomąja medžiaga

bei kitais dalykais. Knyga jų
direktorius buvo priedas ša-
lia rašomosios mašinėlės,
plunksnaočio ar rašalo bei
mokykloms reikalingos gau-
sios pagalbinės medžiagos.
Sakalo vadovui A. Kniūkštai
knyga buvo pirmasis ir vie-
nintelis leidyklos gyvavimo
laidas. Būdamas malonaus bū-
do, didžiai humaniškas, An-
tanus Kniūkšta per labai trum-
pą laiką patraukė į save beveik
visas žymiausias literatūrinės
jaunos ir vyresniąsias jėgas,
veikalų išleidimo skaičiumi
pasidarė nebe tik didžiųjų lei-
dyklų vertas partneris, bet pa-
galiau ir jų konkurentas. Iš-
leisti knygą su Sakalo ženklu
rašytojui, ypač jaunam, pasi-
darė garbės reikalas. Sakalo
markė ženklinio knygos vertė.
Nors pats vedėjas ir jo bend-
radariai buvo daugiau deš-
niosios krypties žmonės, Saka-
lui savo rankraščius mielai
nešė ir davė visų pakraipų ra-
šytojai, išskyrus gal tik radi-
kaliausius. Leidėjo tolerancija
žmogaus įsitikinimams ir vei-
kalo vertinimas pagal jo meni-
nį lygi. Sakalui sudarė sąly-
gas savo leidyklos lentynas
praturtinti vertingiausiais to
meto poezijos ir prozos kūri-
niais. Minėdamas dar gyvus
rašytojus čia ir anapus, netu-
rėjau progos paminėti tokių
Sakalo autorių, kaip V. Myko-
laitis - Putinas, Jonas Aistis,
Vincas Krėvė, A. Vieniūnas, I.
Simonaitis, P. Cvirkas, A.
Venclova, F. Neveravičius, H.
Radauskas, J. Paukštėlis, B.
Sruga, P. Karuža, S. Neris, I.
Šeinius, K. Boruta, K. Binkis ir
daugelis kitų.

Taip buvo leidžiama ir pa-
saulinio garso rašytojų ver-
timų: S. Lagerloef, V. Hu-
go, A. Puškino, B. Shaw, R.
Tagorės, V. Šekspyro, B.
Kellermanno ir kitų veikalų.
Sakalo pradžia buvo labai
kukli ir nepretenzinga: A.
Kniūkšta su kitais dviem savo

Henry Wadsworth Longfellow (1807-1882)

Henry Wadsworth Longfellow

LIETINGA DIENA

Diena šalta ir tamsi, ir nuliūdus,
Ir lyja, ir vėjai užčioja gūdus;
Vijoklis dar šliejas prie sienos šaltos,
Bet lapai, atrodo, lyg krist nenustos,
Ir diena ir tamsi, ir nuliūdus.

Gyvenimas mano ir liūdnas, ir šaltas,
Ir lyja, ir vėjai siausdamas baldos;
Svajonės dar šliejas prie irios Praetities,
Bet viltys jaunystės tik grobis mirties,
Ir tos dienos aptemę, nuliūdę.

Raminkis, širdie! Gana jau gailėtis;
Nes saulė tik dengia debesio skėtis;
Ir tavo likimas — likimas visų;
Gyvenimo nėra be lietaus, debesų,
Kai kurios dienos tamsios, nuliūdę.

bičiuliai — A. Vireliūnu ir L.
Indreika — sudėjo 1000 litų su-
mą, 1924 metais sudarė sutartį
išleisti dvi A. Vireliūno kny-
gas. Taip "gimė" nauja knygų
leidykla viename Maironio na-

mų kambary, kur gyveno A.
Kniūkšta, kur pradėjoje buvo
leidyklos raštinė, knygų san-
dėlys ir direktoriaus butas. Po
kelių metų persikėlė į namus
Putvinskio gatvė, kur ant-

rame aukšte buvo miegamasis
kambarys ir leidyklos "rašti-
nė" su knygomis palei sienas
ir ant grindų; čia tilpo darbo
stalas vedėjui ir pora kėdžių
(Nukelta į 4 psl.)

AUŠTANT

Atbėgo vėjas per laukus
Nuo marių gauti rūkus.
Laivus pasveikino: „Tuojau,
Jūreiviai, plaukit, aušta jau!“

Ir lėkė per plačius laukus:
„Pabuskite, diena tuoj bus!“

Ir liepė giriai: „Bush ir kelk,
Lapotas vėliavas iškelk!“

Jis paukščio palietė sparnus:
„Giedok smagiai, užmiršk sapnus!“

„Užtraukt, smagiai, gaidy, ir tu,
Artėjant dienai iš rytų!“

Snabždėjo lauko varpoms jis:
„Jam lenkitės, štai rytmetys!“

Iskridęs varpinėn, varpus
Įsupo šelbt: „Tuoj rytas bus!“

Bet lėkė liūdnas pro kapus:
„Ramiai gulėkite tik jūs.“

STRELĖ IR DAINA

Paleidau strėlę aš toli,
Kur krito ji, rast negali;
Taip greit ji lėkė tuo sykiu,
Jog veikiai dingo iš akių.

Paleidau dainą aš toli,
Kur krito ji, rast negali;
Nes kas turės tokias akis,
Kurios jos taką pasakys.

Po ilgo laiko ažuole
Žiūriu betvyrantį strėlę;
Ir savo dainą, visą ją,
Radau aš draugo širdyje.

Vertė A. TYRUOLIS

Henry Wadsworth Longfellow
(1807—1882), romantinis amerikiečių poetas,
nuo kurio mirties šimt metų. Vienu
metu jis buvo laikomas ar ne žymiausių ameri-
kiečių poetu. Jam įtakos turėjo europinė, ypač
vokiečių poezija. „Evangelinis“ ir „Hiawathos“
poemų autorius (pastaroji parašyta suomių
„Kalevalos“ metru, išversta ir į lietuvių kalbą).
Yra žinių, kad Longfellow buvo susipažinęs su
lietuvių dainomis iš Herderio rinkinio „Tautų
balsai dainose“. A.T.

vas, kad jie neužsitarnauja tų išmokamų
dvidešimt dviejų auksinų ir atliekamu nuo
skambinimo laiku turės plėšyti plunksnas.
Pridedamas darbas labai lengvas, jo kar-
tais prasimano ir karalių dukros iš netu-
rėjimo ko veikti. To darbo metu galima
pasakoti nuotykius ar sekti pasakas.

Jonas ir Sebastijonas (jų pavardžių kro-
nikose neteko užtikti, greičiausiai dėl rašti-
ninkų nerūpestingumo) ir darba žiūrėjo
pakankamai rimtai, nors ir skirtingomis
akimis. Jonas, aukštas ir plonas, pats labai
panašus į rotušės bokstą viršūnę, kiekvieną
sykį į laikrodžio rodyklę žiūrėdavo atsi-
dėjęs, susikaupęs, tartum katinas pultų
pelę, kad tik nei minutės nepasiskubintų ar
nepavėluotų. Sebastijonas buvo priešingy-
bė: žemas ir drūtas, visuomet dėvėjo ilgą, iki
žemės vis platėjantį apsiautalą, pats buvo
panašus į varpą, ir jam minutė į vieną ar į
kitą pusę buvo nesvarbu, o nauja neįprasta
tarnyba buvo juokinga.

Mūsų vyrai pradžioje nežinojo, kaip pasi-
dalinti darbu, kad naktį būtų pakankamai
laiko išsimiegoti. Nebuvo lengva. Ypač po
vidurnakčio su žibintu rioglinėtais laiptais
prie laikrodžio, sekti jo rodyklę ir laiku
grįžti, kad galėtų virvę patraukti viena,
du ar daugiau kartų, kai Vilnius saldžiai
miegojo. Ir kodėl jie prisiėmė tą įkyrėjusią
virvę taisyti? Kodėl jie save magistratui
taip pigiai pardavė?

Pradžioje buvo susitarę naktį abu bu-
dėti, vienas kitą kalbinti, o miegoti dieną,
pakaitom. Pasirodė, kad nemiegoti tuo
metu, kai to reikalauja jų žmogiškasis
sudėjimas, buvo sunkiai pakeliamas. Tek-
davo jiems ir lūpas kramtyti, ir šaltą van-
denį pilti ant galvos, kitaip užmigs ir ant
vienos kojos stovėdamas. Vėliau sutarė:
dvi valandas budėti vienas, paskambina
vidury budėjimo ir pamainos gale, paži-
dina vargingo likimo draugą ir pats turi
dvi valandas poilsio. Tik ir čia ne visados
sekėsi.

Jau sakėm, kad Sebastijonas nebuvo
per daug stropus, ir minutes jam nieko ne-
reikė. Dažnai į darbą atsinešdavo asotėlį,
ne tuščią ir ne vandens pripildytą, todėl

B. Zilytė Iš ciklo "Vilnius". Cinkografija

nestebėtina, kad kelis sykys po vidurnak-
čio, labai kritiškom valandom, Jono paži-
dinti nespėjo. Laimingu atveju ruduo buvo
lietingas ir vėjuotas, miestiečiai po darbų
graziuos sapnuos skendo, ir niekas magist-
ratui nepasiskundė. Pagaliau kam gi
reikėjo naktį žinoti valandas? Nebent tam,
kam tekdavo grįžti iš linksmybių ir puotų,
ir patamsy namus surasdavo tik pagal
geografinę laikrodžio vietą.

Miestas tuo laiku statėsi, gydė karo
žaisdas ir nesidomėjo, kas yra tie, kurie
stropiai ir tiksliai diena iš dienos, naktį iš
nakties jiems pranešinėja, kada imti ir
rankas šaukšta, kada samti, šluotą ar
kačergą. Užmiršo, kad ten, bazilijonų vie-
nuolyno bokšte sėdi du nelaimingi vergai
ir keikia meistrai ir jo gizelius, kurie iki šiol
nesugeba sutaisyti ano skambančio
mechanizmo.

— Ar ne geriau elgetauti, prie katedros
durų vėjuotom dienom išmaldos prašyti,
negu būti prižiūtiems prie kanapinės ir
prie kiekvienos valandos pabaigą jau-

dintis, kad nesuklystum matematikoj,
neužmirštum, kiek sykių reikės virvę pa-
traukti, — skundėsi vienas kitam.

Gal toji istorija su laikrodžiu būtų tęsu-
si ir iki šių dienų be nuotykių, vertų įrašyti
į Vilniaus kronikas, jei nebūtų buvę atsi-
tikimo, kuris istoriją kiek pakreipė ir pa-
darė prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vi-
lniaus mūrai, kurie atlaikė kiek pakreipę ir
padarę prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nesviėtė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotos akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pasitikėdam

Žmogus po Sakalo sparnais

(Atkelta iš 3 psl.)

Kai 1935 m. Lietuvių rašytojų draugija išsirūpino iš Švietimo ministerijos valstybinę grožinės literatūros premiją, tuo pat metu paskelbė ir Sakalą, jog skiria poezijos ir beletristikos premijas. Pirmąją Valstybinę premiją laimėjo I. Simonaitytė už romaną „Aukštųjų Simonų likimas“, išleista Švietimo ministerijos, o sekančiais metais keturios Valst. literatūros premijos teko Sakalo išleisti knygų autoriams: 1936 — J. Aisčiui - Aleksandravičiui, 1937 — Salomėjai Nėriai, 1938 — Liudui Dovydeniui ir 1939 m. — Bernardui Brazdžioniui.

Savo gyvavimo laikotarpį Sakalas yra turėjęs savo autoriais daugiau kaip 100 rašytojų, išleido 630 knygų, viso dviejų milijonų tiražu. Didžiausio klestėjimo laikotarpį Sakalas buvo pasiekęs 1938 m., kada išleido 105 knygas.

Šalia knygų, yra leidęs ir periodinių leidinių: „Kalbą“ ir „Gimtąją kalbą“ ir 1938 m. — literatūros mėnesinį žurnalą „Dienovidį“, kurio vyr. redaktorium buvo V. Mykolaitis-Putinas, o red. kolegiją sudarė LRD skirti asmenys.

Gimė Antanas Kniūkšta 1892 m. rugp. 15 d. Zemaitijoje, Salantų vls., Eriūnų kaime. Šeima buvo garsi, tad Antanui jaunam teko seiti iš namų ir tarnauti pas sveimuosius. Lankydamas Ventpilio pr. mokyklą, turėjo progos šalia lietuvių kalbos išmokyti dar latvių ir rusų k. 1910 m. atvyko į Kauną ir Šv. Kazimiero leidykloje dirbo pasiuntiniu, vėliau ekspeditorium, dar vėliau knygyno vedėju. Čia ir susitiko su knyga, ją pamilo, ir knyga liko jo viso gyvenimo mylimoji — per ją liko viengūnis, šeimos nesukūrė.

Vienintelė A. Kniūkštos susisiekimo ptiemonė buvo dviračio — juo vežė rankraščius spausdėn, juo parsivežė pirmosios knygos egzempliorius išsiųsklos. Kiti, turtingesni knygų leidėjai, norėdami iš Sakalo pasišaipyti, sakydavo, kad visa jo leidykla telpa Kniūkštos portfelioje, ir visas turtas — dviračio ir šuo, nuolat lydinčias savo šeiminką.

Per 10 metų susitelkę ne tik didžiuliai neįspūdėtų knygų kiekiai, bet ir punkti vekselių našta, kurią palengvinti jau nebelengva buvo gauti žirantų. Reikėjo arba viską likviduoti arba rasti būdą, kaip iš susidariusios padėties išeiti. Ir buvo rasta: paskelbė „knygų loteriją“, kurioje kiekvienas bilietas buvo pilnas, ir už 50 centų galėjai laimėti kelių litų vertės knygą. Loterija pavyko, sandėliui pratuštėjo, atsirado vietų naujiems leidiniams krauti, o taip pat ir pinigų naujoms knygoms leisti ir honorarams išmokėti. Leidykla „atsistojo ant kojų“.

Netrukus Sakalo vardas dar labiau išgarsėjo, išleistas V. Mykolaičio - Putino romaną „Altorių šešėly“, sulaukusį nepaprasto pasisekimo, sukėlusį pirmąją literatūrinę sensaciją.

Kai 1935 m. Lietuvių rašytojų draugija išsirūpino iš Švietimo ministerijos valstybinę grožinės literatūros premiją, tuo pat metu paskelbė ir Sakalą, jog skiria poezijos ir beletristikos premijas. Pirmąją Valstybinę premiją laimėjo I. Simonaitytė už romaną „Aukštųjų Simonų likimas“, išleista Švietimo ministerijos, o sekančiais metais keturios Valst. literatūros premijos teko Sakalo išleisti knygų autoriams: 1936 — J. Aisčiui - Aleksandravičiui, 1937 — Salomėjai Nėriai, 1938 — Liudui Dovydeniui ir 1939 m. — Bernardui Brazdžioniui.

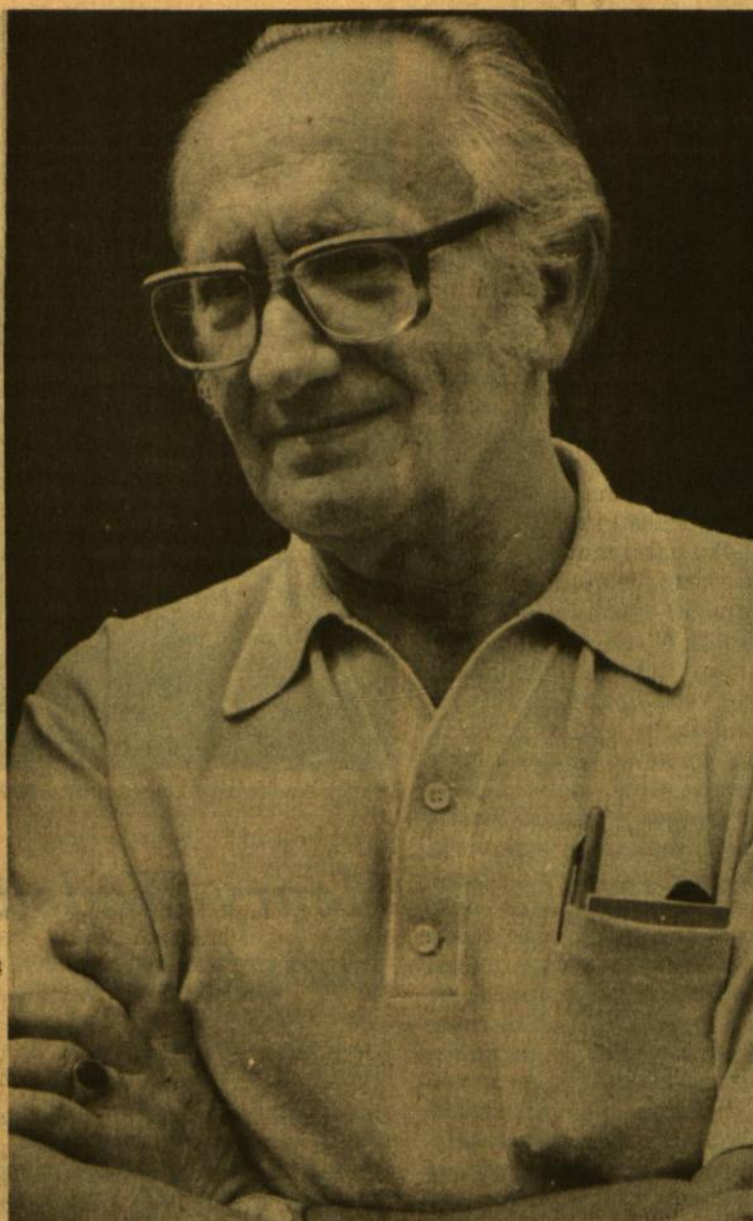
Savo gyvavimo laikotarpį Sakalas yra turėjęs savo autoriais daugiau kaip 100 rašytojų, išleido 630 knygų, viso dviejų milijonų tiražu. Didžiausio klestėjimo laikotarpį Sakalas buvo pasiekęs 1938 m., kada išleido 105 knygas.

Šalia knygų, yra leidęs ir periodinių leidinių: „Kalbą“ ir „Gimtąją kalbą“ ir 1938 m. — literatūros mėnesinį žurnalą „Dienovidį“, kurio vyr. redaktorium buvo V. Mykolaitis-Putinas, o red. kolegiją sudarė LRD skirti asmenys.

Gimė Antanas Kniūkšta 1892 m. rugp. 15 d. Zemaitijoje, Salantų vls., Eriūnų kaime. Šeima buvo garsi, tad Antanui jaunam teko seiti iš namų ir tarnauti pas sveimuosius. Lankydamas Ventpilio pr. mokyklą, turėjo progos šalia lietuvių kalbos išmokyti dar latvių ir rusų k. 1910 m. atvyko į Kauną ir Šv. Kazimiero leidykloje dirbo pasiuntiniu, vėliau ekspeditorium, dar vėliau knygyno vedėju. Čia ir susitiko su knyga, ją pamilo, ir knyga liko jo viso gyvenimo mylimoji — per ją liko viengūnis, šeimos nesukūrė.

Dirbdamas baigė suaugusių gimnazijos 4 klases, lankė S. Daukanto mokytojų seminariją. Platesnį išsilavinimą įgijo savarankiškai iš knygų. A. Kniūkštos ir jo Sakalo nuopelnai mūsų knygos istorijoje yra didžiuliai: jo pastangų, sumanumo, energijos dėka nepriklausomybės metais grožinė knyga susilaukė didesnių tiražų, pakilo knygos meninė išvaizda, išaugo naujų talentų.

Užėję okupacijos A. Kniūkštos leidybos darbą nutraukė, Sakalas 1940 m. buvo nacionalizuotas, daug gerų veikalų sunaikinta. Vokiečių metais dar mėgino atsigauti, sumanumu ir papirkimais dar išleido apie 30 knygų, o kaip susiklostė gyvenimas pokario metais — trūksta žinių, tik yra žinoma, kad buvo ištremtas į Sibirą, iš kur grįžo beteisais ir be sveikatos. Per paskutinį de-

Vytautas Alantas

Nuotrauka Vytauto Maželio

Rašytojui Vytautui Alantui š.m. birželio 18 d. suėjo 80 metų. Sukaktuviniškas gyvena Detroito. Vytautas Alantas yra šiuo metu mūsų jėgų vyriausios kartos plunksnos darbuotojas, savo kūryba reikšmingai turėjęs visuose literatūros žanruose. O veikalų sąrašas yra tikrai neturpamas: Artisto širdis (novelės, 1931), Tarp penkių ir septynių (novelės, 1934), Pragaros pošešė (romanas, 1951), Buhalterijos klaidos (drama, 1947), Aukštadvaris (drama, 1947), Sutelktinėje jo vaidinimų knygoje, išleistoje 1963 m. ir pavadintoje Dramos veikalai, šalia anksčiau išleistų (Buhalterijos klaidos ir Aukštadvario) čia atspaudinta dar 4 komedijos (Ragučio šaltinėlis, Visuomenės veikėjai, Šiapus uždangos, Samoklas prieš savuosius), 1 pjesė (Kyla vėtra ūkanose) ir dvi dramos (Žodžiai iš anapus ir Penkis minutės prieš dvilįktą). 1965 metais Detroito suvaizdinta jo komedija Žmonos protestas. Įsimintini ir kiti, dar Lietuvoje scenon užkopę Vytauto Alanto veikalai: debutinė Užtvanka, Gaisras Lietuvoje, Gyvenimas iš naujo. Išleivijoje novelės žanrą autorius papildė dar dviem naujom knygom: Ant siūbuojančios žemės (1946) ir Svetimos pagairės (1954). Pastarajame dvidešimtmetyje literatūrinis aruodas supilami net keturi stambūs Alanto romanai: Tarp dviejų gyvenimų, Šventaragis, Amžinasis Lietuvis ir Liepkašalio sodyba. Savo gyvenime rašytojas reikišėsi ir kitose kultūrinio darbo srityse: Lietuvoje ir išleivijoje buvo Lietuvių žurnalistų sąjungos pirminkas, teatro direktorius Vilniuje, dienraščio Lietuvos Aido vyr. redaktorius Kaune, 1939 m. išėjo Alanto publicistikos rinkinys Žygiuojanti tauta, o pastaruoju metu autorius perskoto net į poezijos žanrą. Žodžiu, daugelyje plunksnos sričių suaktuviniško intensyviai dirbta, knygų puslapiuose paliekant savo stiliaus, savo minčių ir vaizduoto lietuviškojo gyvenimo originaliai ryškius pėdsakus.

šimtmetį A. Kniūkštai labai pasilpo širdis, gydytojai turėjo įdėti pagalbinį aparatą — stimuliatorių, o regėjimas ir visai aptemo. Žmogui, kuris visą gyvenimą sekė spaudą, rūpinosi grožinės literatūros ir apskritai knyga, kuris pats šviesino lietuviškąjį knygų pasaulį, sulaukti tokio likimo, be abejo, yra neapsakomai sunku, kai gyvenimas tampa nykia naktimi.

Vienas literatūros bičiulis, kuris lanko A. Kniūkštą, pasakojo spaudos ir laiškus, rašė: „Su akių šviesa išblėso di-

džiam optimistui šviesi nuotaika, jam būdingas — toks geras ir gera linkintis šypulys, liko dar menkos optimizmo atsargos, kuriomis jis šiaip taip laikosi šalia vaistų, bet jos jau sunkaus nusiteikimo nebe-nuplauna nuo veido“.

Jo buvusių bendradarbių atsiminimas ir „aplankymas“ šiais keliais gimtadienio sveikinimo žodžiais teprimena jam neblėstantį rašytojų dėkinimą ir nors trumpam momentui tenubraukia slegiančius realybės debesis nuo gero ir gera linkinio veido.

NAUJI LEIDINIAI

• JOURNAL OF BALTIC STUDIES, Volume XII, Number 3 (Fall 1981). Leidžia keturis kartus per metus Association for the Advancement of Baltic Studies, Inc. Redaguoja Toivo U. Raun, California State University, Long Beach. Redakcijos adresas: T. U. Raun, Department of History, California State University, Long Beach, CA 90840. Administracijos adresas: Executive Office of the AABS, 231 Miller Road, Mahwah, N.J. 07430. Metinė prenumerata (įskaitant AABS nario mokesį) 27.50 dol., įstaigoms ir bibliotekoms — 27.50 dol.

Baltų studijų puoselėjimo draugija, burianti bet kurio tu studijų aspektu besirūpinančius laisvojo pasaulio (ir ne vien baltų kilmės) mokslininkus, jau 12 metų leidžia akademinį žurnalą, besiprašančių palyginimo su mūsų Lietuva. Pagrindiniai skiltumai glūdi apimtyje ir specializacijoje. Jei Lietuanas ribojasi daugiau (bet ne išimtinai) lietuviškom temom, tai JBS apima visų trijų Pabaltijo valstybių studijas su dažnomis ekskursijomis ir į gretimus suomių-ugrų, slavų bei germanų pasaulius. Antra, Lietuvius taikomas kiek platesnei skaitytųjų auditorijai, kartais nevengiant ne publicistinio sukirpimo straipsnių, o JBS yra griežčiau akademinio tono ir paskirties žurnalas, kuriame darbus beveik be išimties spausdinasi už tai akademinius kreditus gaunantieji specialistai. Be to, pastarasis rankraščius priima ne tik anglų, bet ir vokiečių kalba.

Sio numerio korpusiniai straipsniai atrinkti pagal bendrą temą — pasaulinių rūpesčių atšovaistės baltiškaus areale. Tad Toivo Milijan rašo apie Pabaltijo reikmę Rytų-Vakarų konflikto politinė-karinę strategiją. Rein Taagepera nagrinėja gyventojų skaičiaus krizę, Henry Ratnieks svarsto energetikos krizę, Mare Taagepera apžvelgia aplinkos taršos problemas, o Vytautas S. Vardys apibendrina žmogaus teisių padėtį visose Pabaltijo valstybėse. Kitoje žurnalo dalyje recenzuojamos trys knygos, glaustai apžvelgiamas įdomus tarptautinis simpoziumas apie Tartu, Rygos ir Vilniaus universitetus, rengtas Herderio institute, Marbure, 1981 m. spalio 1-3 d. Naujų leidinių skyriuje išvardinama net 51 baltistinis leidinys, tarp jų 5 — lietuvių autorių.

• I LAISVĖ, 1982 m., Nr. 84(121). Tris kartus metuose išeinantis politikos žurnalas. Leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai. Redaguoja Vads Rocinias, 7328 Midland Rd., Independence, OH 44131. Administruoja Jonas Praskapas, 14 Thelma Dr., Bakersfield, CA 93305. Sio numerio kaina — 3 dol. Metinė prenumerata

Australijoje, JAV ir Kanadoje — 7 dol., kitur — 5 dol. Šiame numeryje: A. Plukas „Baltijos valstybės ir Sovietų Sąjungos tautos Amerikos politikoje“; Bernardas Brazdžionis „Tremtinio Lietuvai“; Balys Gaidžiūnas „Bernardas Brazdžionis didžiųjų pasisakymuose“; Dr. Jonas Balys „Lietuvos sienų problemos“; Balys Raugas „Lietuvių Fronto bičiulių dėmesys Lietuvių Bendruomenei“; Dr. Zenonas Prūsas „Apdūmėjimai Vasario Sešioliktajai“; J. K. „Kelias į Baltų laisvės lygą“; Teofilus Balčiūnas „Keturioliktos politinės studijos prie Pacifiko“; Juozas Kojelis „Du suvažiavimai“; Nauji leidiniai; Jie kovojo už sąžinės ir tautos laisvę; Vedamasis — „Herijškosios spaudos dešimtmetis (Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika).

• TĖVYNĖS SARGAS, 1982 m., Nr. 1(51). Leidžiamas tris kartus metuose Popiežiaus Leono XIII Literatūrinio fondo. Redaguoja Petras Maldeikis, 117 Sunset Drive, Hot Springs, Arkansas 71901, tel. (501)624-6659. Administruoja Antanas Balčytis, 6819 S. Washtenaw Ave., Chicago, IL 60629. Atskiuro numerio kaina 4 dol. (metams 12 dol.). Čekius rašyti Pope Leo XIII Literary Fund, Inc.

Tarp dėmesio vertų straipsnių šiame numeryje: M. Geležinio „Mažosios Lietuvos politinė ir etninė genezė po Antrojo pasaulinio karo“, K. Bartkus „Politinio paveldėjimo galimūmų“, idomiai išsant dabartinę mūsų politinių partijų veiklą su politinėmis perspektyvomis atities Lietuvos, ir Vyt. Bagdanavičiaus „Brutenio religinės ir politinės sąrangos įsteigimas Prūsijoje“, pradžiai ilgesnės studijos, analizuojančios Luciano Grunau (m. 1529) ir Lucias David (16 amž.) kronikas ir vertinantis jų duomenis vėlesnių istorinių tyrinėjimų šviesoje. Numeris taip pat nusiviečiama ir aiškinama VLIKO ir ALTO veikla. Minimos sukaktys: vyšk. Pranciškaus Būčio 30 metų mirties, prof. dr. Juozo Ereto, prof. dr. Prano Jucaičio, generolo Stasio Raštikio — 85 metų amžiaus. Prisimenama mirusieji a.a. Stasys Lušys, dr. Eliezjus Draugelis, pulk. Jonas Šepetys. Recenzuojama vos viena knyga — Jono Kreivėno, „Mirties lageriuose ir tremtyje“. Numeris rūpestingai ir dailiai meniniai apipavidalintas — pavyzdys kai kuriai kitai mūsų periodikai.

• CHRONICLE OF THE CATHOLIC CHURCH IN LITHUANIA, No. 49, Sept. 8, 1981. Vertimas Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos Nr. 49, paruoštas Vitos Matusaitis, kun. Kazimiero Pugevičiaus ir tech. red. Marian Skabeikis, išleistas 1982 m. vasario mėn. 1 d. Leidėjai — Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Kunigų Vienybė, 351 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207. Numeriui lėšas skyrė dr. Juozas ir Aleksandra Kazickai.

Šį kartą: trumpa 1981 liepos - rugpjūčio apžvalga, kurioje išreikšiamas rūpestis naujų vspukų skyrimo klausimu ir aktyvių kunigų diakreditavimo akcija; „kialių maras“ arba kaip KGB sutrukdė Šiluvos procesiją; jauni persekiojimo pavyzdžiai; tar-

Rašytojas Anatolijus Kairys, laimėjęs šių metų „Dirvos“ novelės konkursą. Premijuotos novelės vardas „Vaidilutė“. Tai istorija seselės vienuolės, pergyvenusios karo karmą, pragariškąjį Dresdeno gaisrą ir kt. Novelė netrumpa — 40 rankraščio puslapių. Premija — 600 dolerių. Šios kasmetinės „Dirvos“ novelės premijos mecenatas, kaip ir visada — Simas Kašielionis.

dymai; švč. Sakramento išniekinimai; Vytauto Vaičiūno teismas; atsišaukimai dėl pavojaus Kauno teologinei seminarijai, pasirašyti tūkstančių tikinčiųjų ir kunigų; terorizmas prieš kunigus; mūsų kaliniai; žinios iš atskirų vyskupijų; dokumentacija iš sovietinių mokyklų; informacija apie Bažnyčią Ukrainoje. Gale asmenų ir vietovių rodyklė. Kartu su numeriu išsiunčiamas Newsweek žurnalo reportažas iš Lietuvos atspaudas, iškeliantis lietuvių religinę ir tautinę priespaudą ir lietuvių laisvės troškimą.

Kaip kun. Pugevičius įžangoje pažymi, ši lietuviškoji savilaida yra nuolatinis apeliavimas į laisvąjį pasaulį, neužmiršti žmonių, vedančių nelygią kovą už savo religinius įsitikinimus ir savo žmogiskias teises. Bažnyčiai okupuotoje Lietuvoje galima padėti arba daugiau informaciją gauti siunčiant savo nuo mokesčių nurašomą auką, arba rašant: Lithuanian Catholic Religious Aid, Inc., 351 Highland Boulevard, Brooklyn, NY 11207.

• NELAISVĖJE GIMĖS KŪDIKIS. Sibiras — 1955, vasario 16. Kazachstano lagerijų lietuvių kalinių mintys Vasario 16-ajai. AN INFANT BORN IN BONDAGE. Meditations on Liberty from the Gulag Archipelago. Spaudai paruošė ir į anglų kalbą išvertė Kazimieras Pugevičius. Padėjo Gintė Damušytė ir Marian Skabeikis. Išleido Lietuvių katalikų religinė šalpa Brooklyn, New York, 1982 m. Knygos išleidimą finansavo Sofija Brazauskienė iš Los Angeles. Spaudė lietuvių pranciškonų spaustuve Brooklyn. Kongreso bibliotekos katalogo numeris: 82-80073.

Knyga didelio formato, 100 psl. Tremtinių kalinių ranka rašyti daugiausia eiliuotų laiškų tekstai. Duodamos originalų faksimilės, spausdėnų raidynų spausdinti tie patys tekstai ir jų vertimai anglų kalba.

Visų eiliuotų ir šiaip pasisakymų autoriai, kaip galima iš visa ko spėti, yra buvę partizanai, laisvės kovotojai. Skaitytųjų jaudina kupini vilties ir pasiryžimo jų laisškai Vasario 16-tos proga tokio pat likimo kalinėms sesėms lietuvaitėms. Knygos įvade leidėjų, be kita ko, sakoma: „Dauguma suposmuotų minčių neturi didesnės literatūrinės vertės, tačiau skaitytųjų žavės visų autorių gyvoji dvasia, nepalūžusios širdys ir ištikimybė Lietuvos laisvės idealui. Tarp paprastų išsireikšimų užtikiname taigpi originalių ir stilingai išreikštų minčių, o tai rodo margspalvę kalinių sudėtį: nuo universitetinio išsilavinimo iki pradžiamokslų, nors pastarieji, atrodo, sudaro daugumą.“

Siuo būdu paminėti Vasario 16-tąją kažkam kilusi mintis turėjo būti įvykdyta konspiraciniu būdu, nes autoriai ne iš vienos stovyklos. Visą medžiagą reikėjo sutelkti į vieną vietą ir paskui slapta perduoti į moterų stovyklą. Rinkinyje išsaugotas, ir surastas padėtas išsiųsti jį į Vakarus“.

Visa tai dabar štai čia imame į rankas ir vartome bei skaitome su nuostaba.

Vilniaus laikrodis

(Atkelta iš 3 psl.)

— Tai vis dėl tavęs, dėl tavo pamėgimo snauti tada, kada ne laikas, — neįskentė drėbtelėjęs šiaip visada kantrus ir tylus Jonas.

Sunkiai, lyg akmenų vežimą prieš kalną trauktų, drebančia širdimi, tartum šliaužtų atidaryti liūtų narvą, įdėję žengė mediniais girgždančiais rotušės laiptais. Dar prieš duris nutraukė nuo galvos kepurę ir nedrįso pasibelsti. Dury patios atidarė. Kambarį už stalo ramiai sėdėjo vaitas, ir abu tuoj norėjo pradėti teisintis. Buvo susitarę, kad kalte ir likimu broliai dalinsis, vienas kitam bėdos nemės, bet tarnas, stovėjęs prie durų, davė ženklą nekaltėti. Tokia esanti čia tvarka. Tik šeiminkas gali pirmas prabilti ir leisti arba neleisti atėjusiam tarti sveikinimo ar kurį kitą žodį.

— Atleikite artčiau ir sėskitės, — vaito balsas nebuvo rūstus, priešingai, atrodė

švelnus ir tėviškas.

— Greičiausiai jis visados toks ir su gerais, ir blogais lankytojais, — pamanė Jonas su Sebastijonu. — Jis ir į kartuves pasiųstų žmogų šypsodamasis.

— Jau daug metų prieš karą ir vėl po karo esu šio šaunaus, karališko miesto vaitu. Tai didelė malonė, už kurią esu dėkingas Viešpačiui ir šios sostinės globėjui šventajam Kristoforiui. Per tuos metus šimtus, gal tūkstančius kartų pas mane lankėsi miesto praklinūs piliečiai daugiausia dviem reikalais: ko nors prašyti arba skųstis. Buvo atėjusių su skundais net prieš kunigus ir vienuolius, kad jie neįdomius pamokslus sako arba žiemą bažnyčiose šlaksto per daug šaltu švęstu vandeniu. Užmiršta, kad ir kunigai, ir vienuoliai ne mano jurisdikcijoje. Neatmenu, kad kas būtų atėjęs gerą žodį pasakyti apie kurį nors mano pareigūną, jį pagirti, pasidžiaugti jo sąžiningai atliekamu darbu, sakydim, kad ir gatvių žibintų prižiūrėtojų ar naktinių sargų stropia tarnyba. Jeigu reiktų klausyti visų

skundų, dejavimų, kaltinimų ir pasiūlyti su kaltinamaisiais taip, kaip man siūlo įpykę miestiečiai, Trakų ežero dugne neužtektų vietos visiems pasmerktiesiems su prištais grynų akmenimis.

Žinau, jie neturi gero žodžio ir apie mane, Galvės ežerą gal pirmą paskandintų. Mato mano ir visų kitų kaltes, suklydimus, tikrus ir netikrus. Dar juos pagrazina, kelis sykius padidina. Todėl sakau jums: nelaukite, kad kas iš jų atėjęs ką nors gero pasakytų ir apie judu. Aš labai gerai suprantu jūsų sunkias pareigas, pirmo pusmečio pasitarinavimą miestui. Tarnyba dar greit nesibaigs. Aleksandras Helmannas, kad ir geras meistras, ir per ateinančią vasarą vargiai sutaisys laikrodį. Miesto vardu dekoju judviem už tokį neįprastą įsipareigojimą ir išdiniukui liepsiu prie judviejų atlyginimo pridėti dar po auksiną. Kai laikrodis bus sutaisytas ir pats pradės kalbėti apie Vilniaus puošnumą ir didybę, kai jūsų pareigos baigsis, duosiu judviem kitą nemažiau vertą dėmesio tarnybą. O dabar

Sakalo leidyklos ženklas.